

กระบวนการพัฒนาตนเอง

รศ.ดร.อินฉา ศิริวรรณ

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทนำ

กระบวนการพัฒนาตนเองเป็นกระบวนการในการศึกษาหาความรู้และการรับรู้ตามศักยภาพ และตามลักษณะเฉพาะตนเองของผู้เรียนแต่ละบุคคลในการสืบค้นหาความรู้ด้วยตนเอง การมีทักษะในการทำงานร่วมกับผู้อื่น การวางแผนการเรียนรู้ วิธีการเรียนและการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตนเองให้มีความก้าวหน้าอยู่เสมอ

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา ได้กำหนดมาตรฐานการศึกษาด้าน ผู้เรียนไว้ว่า ผู้เรียนจะต้องมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องและมีตัวบ่งชี้เกี่ยวกับการพัฒนาตนเองของ ผู้เรียน ดังนี้ คือ :-

๑. ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ
๒. ผู้เรียนรักการอ่าน และสามารถค้นคว้าหาความรู้ทั้งจากในและนอกสถานที่
๓. ผู้เรียนพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง^๑
๔. การเรียนรู้ร่วมกับบุคคลอื่น เรียนร่วมกันรู้ร่วมกันเป็นกระบวนการเรียนรู้จากการมี ปฏิสัมพันธ์กันโดยมีการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนความรู้ วัฒนธรรม อารมณ์ สังคมร่วมกัน เกิดการเรียนรู้ที่ หลากหลาย ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เป็นการปลูกฝังคุณธรรมที่ดีงาม พัฒนาทักษะทางสังคมและทักษะการ ทำงาน
๕. การเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ของตนเองเรียนอย่างไร้ใครครวญ ทบทวนตัวเองรอบด้าน เป็นการรับรู้วิธีการเรียนรู้และความถนัดของตนเอง เน้นการเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้แต่ละครั้งเกิดขึ้น ได้อย่างไร ด้วยวิธีการอะไร มีขั้นตอนอย่างไร เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ศึกษาจุดดี จุดเด่น จุดด้อยและ ปรับปรุงการเรียนรู้ของตนเอง

เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวิธีการเรียนรู้ให้เหมาะสมสำหรับแนวคิดในกระบวนการ พัฒนาตนเองของผู้เรียน สามารถนำแนวคิดต่าง ๆ มาปรับใช้ได้^๒

^๑ สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา, ๒๕๕๗, หน้า ๗.

^๒ คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้, ๒๕๕๓, หน้า ๓๑-๓๓.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้กำหนดแนวทางในการปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่คุณภาพของผู้เรียน โดยมีแนวคิดพื้นฐานของการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเอง มี ๕ ประการ :-

๑. แก่นแท้ของการเรียนการสอน คือ การเรียนรู้ของผู้เรียน
๒. การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกแห่งทุกเวลาต่อเนื่องยาวนานตลอดชีวิต
๓. ศรัทธาเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีที่สุดของการเรียนรู้
๔. ผู้เรียนเรียนรู้ได้ดีด้วยการสัมผัสและสัมพันธ์
๕. ภาวะที่สมดุลเกิดขึ้นจากการเรียนรู้ คือ เรียนรู้ความคิดและความดี^{๑)}

สำหรับกระบวนการเรียนรู้ที่นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้เป็นคนเก่ง คนดี และมีความสุข มีกระบวนการเรียนรู้ ๕ ลักษณะ คือ

การเรียนรู้แบบองค์รวม การเรียนรู้จากความคิดและปฏิบัติจริง การเรียนรู้ร่วมกับบุคคลอื่นและการเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้ของตนเอง ซึ่งมีรายละเอียดตามที่คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้ อธิบายไว้ดังนี้

๑. การเรียนรู้อย่างมีความสุข เรียนรู้อย่างสันติสุขด้วยกันทั่วทุกคน เป็นสภาพการจัดการเรียนการสอนในบรรยากาศที่ผ่อนคลาย มีอิสระ ยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคลหลากหลายในวิธีการเรียนรู้ ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีประสบการณ์แห่งความสำเร็จและได้พัฒนาตนเองเต็มศักยภาพ

๒. การเรียนรู้แบบองค์รวม การบูรณาการสาระและกระบวนการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ อย่างสัมพันธ์เชื่อมโยงต่อเนื่องกลมกลืนกันทั้งเรื่องใกล้ตัวในท้องถิ่น เรื่องของสากล การเปลี่ยนแปลงและแนวโน้มต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมโลกมีความหมายต่อการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน และแก้ปัญหาสภาพแวดล้อม

๓. การเรียนรู้จากความคิดและการปฏิบัติจริง เรียนโดยใช้สมองและสองมือเป็นการจัดการเรียนรู้ให้ได้ฝึกคิดและปฏิบัติจริง ฝึกจากประสบการณ์ตรงจากแหล่งความรู้ สื่อ เหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อมรอบตัว ด้วยการสังเกต คิดอย่างรอบคอบ ปฏิบัติจริงจัง และสรุปผลเป็นองค์ความรู้^{๔)}

นักการศึกษาได้เสนอแนวคิดคุณลักษณะ ๗ ประการ ที่ทำให้บุคคลประสบความสำเร็จและมีประสิทธิภาพ พัฒนาสู่ความมีประสิทธิภาพสูง ซึ่งประกอบด้วยลักษณะ ดังต่อไปนี้ :-

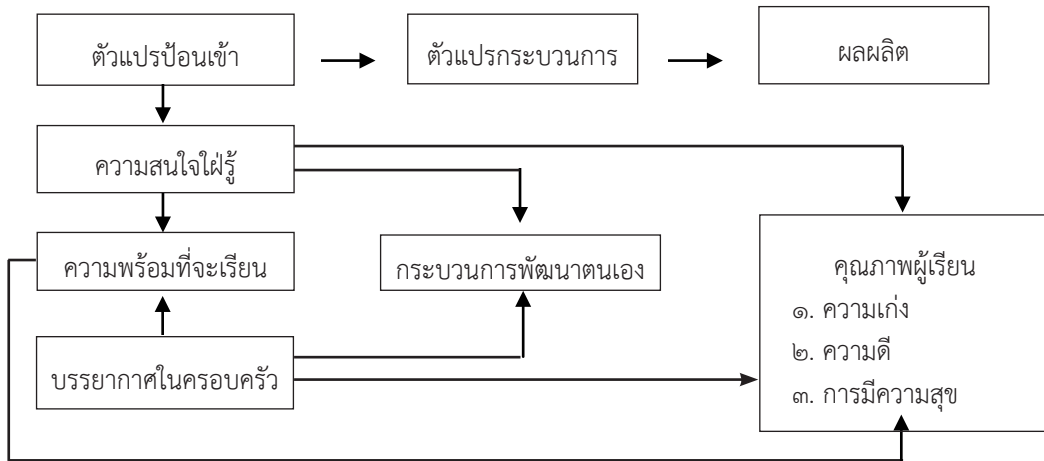
๑. มีความริเริ่มสร้างสรรค์
๒. เริ่มต้นด้วยจุดมุ่งหมายในใจ
๓. ทำตามลำดับความสำคัญ

^{๑)} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๕๓, หน้า ๒๙.

^{๔)} คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้, ๒๕๕๓, หน้า ๕๓.

- ๔. มุ่งมั่นในความสำเร็จ
- ๕. เข้าใจผู้อื่นก่อน แล้วจึงให้ผู้อื่นเข้าใจเรา
- ๖. การระดมพลังสร้างสรรค์
- ๗. การพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง^๕

สรุปได้ว่า ปัจจัยระดับผู้เรียน คือ ตัวแปรที่เป็นปัจจัยส่งเสริมการจัดการศึกษาในระดับผู้เรียน เป็นลักษณะ หรือองค์ประกอบของผู้เรียนแต่ละบุคคลซึ่งประกอบด้วยความสนใจ ใฝ่รู้ ความพร้อมที่จะเรียน บรรยากาศในครอบครัว และกระบวนการพัฒนาตนเอง ซึ่งมีความสัมพันธ์และมีอิทธิพลส่งผลกระทบต่อคุณภาพผู้เรียน สรุปได้ดังแสดงในภาพ

ภาพที่ ๑ ปัจจัยส่งเสริมการจัดการศึกษาระดับผู้เรียนที่สัมพันธ์กับคุณภาพผู้เรียน^๖

การจัดการเรียนการสอนโดยเน้นกระบวนการ

เป้าหมายหลักของการจัดการศึกษา คือ การพัฒนาบุคคลให้เป็น “มนุษย์ที่สมบูรณ์” ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ ดังนั้นในการจัดกระบวนการเรียนรู้ควรมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาให้ผู้เรียนได้เติบโต และมีการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เติบโตตามศักยภาพของตนเอง และตามจุดมุ่งหมายและวิธีการที่ได้กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งเน้นการเรียนการสอนในลักษณะกระบวนการ^๗

^๕ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๕๓, หน้า ๓๓.

^๖ คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้, ปฏิรูปการเรียนรู้ผู้เรียนสำคัญที่สุด, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๕๓), หน้า ๒๐-๒๑.

^๗ ไพฑูรย์ สินลารัตน์, หลักคิดการจัดการหลักสูตรและการเรียนการสอน, (สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๑), หน้า ๑๐๓.

การจัดการเรียนการสอนโดยเน้นกระบวนการมี ๗ ประการ สำคัญ คือ :-

๑. การเรียนรู้ด้วยกระบวนการคิด กระบวนการคิด คือ ความสามารถของตนเองซึ่งเป็นกระบวนการภายในตัวผู้เรียนที่สะท้อนออกมาเป็นผลของการคิดซึ่งอาจจะเป็นองค์ความรู้กิจกรรมหรือผลงานก็ได้

แนวทางการจัดการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการคิด มีหลักดังนี้ :-

๑) ผู้สอนออกแบบ กระบวนการจัดการเรียนการสอนและดำเนินการสอน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถคิดได้อย่างเป็นระบบและมีวิจารณ์ญาณ

๒) ผู้เรียนต้องมีผลที่ได้จากการคิดที่เป็นรูปธรรมและนำเสนอผลงานเป็นการเขียน การพูดนำเสนอการนำเสนอในรูปของนิทรรศการหรือเป็นชิ้นงาน

๓) ผู้สอนจะต้องมีการวิเคราะห์ ตรวจสอบประเมินความคิดนั้นให้ผู้เรียนได้รับรู้ และกระตุ้นให้ผู้เรียนเพื่อให้เขาเติบโต สร้างสรรค์และมีพัฒนาการทางความคิดอย่างต่อเนื่อง

๒. การเรียนรู้ด้วยกระบวนการจัดการ การจัดการคือ ความสามารถที่ประกอบไปด้วยความรู้ ทักษะ ทักษะคิด ที่จะทำให้สิ่งใดสิ่งหนึ่ง สำเร็จตามเป้าหมาย วัตถุประสงค์ที่วางไว้

หลักการใหญ่ คือ ต้องให้ผู้เรียนได้เรียนรู้พัฒนาและฝึกฝนทักษะอยู่เสมอทำให้กลายเป็นตัวตนของผู้เรียน กลายเป็นความสามารถคงทน

กระบวนการสอนที่เป็นการจัดการนั้น ดำเนินการได้ ดังนี้ :-

๑) ผู้สอนต้องมองเห็นและเข้าใจขั้นตอนของการจัดการในระดับหนึ่งก่อน เพราะการจัดการมีความซับซ้อน มีความต่อเนื่อง ลึกซึ้งอยู่ในตัว

๒) ผู้สอนต้องแยกแยะความรู้ ความเข้าใจ และทักษะการจัดการเพื่อสร้างความชัดเจนว่าต้องการให้ผู้เรียนมีความรู้และประสบการณ์ในด้านใด เช่น ด้านวางแผนการจัดการ ด้านทำงานร่วมกับการประเมินผล หรือ การตรวจสอบความสำเร็จของการทำงาน ผู้สอนต้องแยกแยะขั้นตอน กระบวนการหรือเทคนิคเฉพาะด้านของการจัดการเป็นเรื่อง ๆ

๓) ผู้สอนสอดแทรกกระบวนการจัดการแต่ละเรื่องเข้ากับเนื้อหาที่เรียนอยู่เนื่อง ๆ เพราะการจัดการก็คล้ายกับการคิด ที่ไม่ใช่เนื้อหาโดยตรงและไม่มีคำตอบสอนวิชาการจัดการให้ผู้เรียนในทุกระดับ แต่ควรสอดแทรกเป็นกระบวนการในรายวิชาต่าง ๆ เช่น การสอนเรื่องพีช ผู้สอนอาจให้ผู้เรียนวางแผนการค้นคว้าและจัดทำข้อสรุปเรื่องพีชในชุมชนของเขาโดยเน้นประโยชน์ของพีชแต่ละชนิด กิจกรรมที่ผู้เรียนทำ คือ การจัดการไปในตัวเอง

๔) มีกิจกรรม กระบวนการและโครงการที่มีการผสมผสานทักษะการจัดการกันอย่างต่อเนื่องหลาย ๆ ทักษะผสมผสานกัน ผู้สอนจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจเรื่องการจัดการระดับหนึ่ง

สามารถแยกแยะทักษะแล้วจัดกระบวนการให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะและกิจกรรมนั้นหลาย ๆ เรื่อง ผสมผสานเข้าด้วยกัน

๓. การเรียนรู้จากสภาพจริง

การเรียนรู้จากสภาพจริงหรือการเผชิญสถานการณ์ คือ กระบวนการเรียนที่ให้ผู้เรียนอยู่ในสถานการณ์นั้น ๆ แล้วแก้ปัญหาจากสถานการณ์นั้น ๆ เรียนรู้ไว้เป็นการเตรียมการให้ผู้เรียนทั้งในปัจจุบัน และอนาคตมีทักษะในการเผชิญกับสิ่งที่ผู้เรียนต้องพบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

การเรียนรู้จากสภาพจริงหรือการเผชิญสถานการณ์นับเป็นเรื่องค่อนข้างใหม่ของสังคมไทย โดยทั่วไปผู้สอนมักเน้นการสอนเนื้อหาสาระทางวิชาการเพื่อให้ผู้เรียนสอบผ่าน หรือสอบเข้าเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้นได้ โดยมีให้ความสำคัญกับการเผชิญกับปัญหาหรือสถานการณ์ในชีวิตจริง

ผู้สอนต้องเตรียมให้ผู้เรียนมีความพร้อมมีความเชื่อมั่น กล้าเสี่ยงและยอมรับผลของการดำเนินการที่ผ่านการไตร่ตรองมาแล้วในระดับหนึ่งและพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงเพื่อเผชิญสถานการณ์ใหม่ได้

กระบวนการเรียนการสอนเพื่อการเรียนรู้จากสภาพจริงหรือเผชิญสถานการณ์เป็นการเรียนการสอนที่อาศัยทักษะหลายทักษะมาก

การจัดการเรียนการสอนเชิงสภาพจริงมีขั้นตอน ดังนี้ :-

๑) ผู้สอนต้องสอนให้ผู้เรียนมีความเชื่อมั่นในตนเองเป็นฐาน มีความพร้อมและอยู่ในฐานะที่จะเปลี่ยนแปลงได้ อย่าสอนให้เขายึดติดผูกพันและเชื่อมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งจนเกินไป โดยให้ผู้เรียนเข้าใจว่าความเสี่ยงในชีวิตต้องมีอยู่ในระดับหนึ่งในสถานการณ์ใหม่ กระบวนการเรียนการสอนเพื่อเผชิญสถานการณ์ต้องค่อย ๆ ปลูกฝังและพัฒนาไปที่ละขั้น ต้องค่อย ๆ สอนให้ผู้เรียนมีความเชื่อมั่นในตนเองไปที่ละตอน และให้เผชิญกับความล้มเหลว และสิ่งที่เป็นไปได้บ้าง โดยจัดให้ผู้เรียนอยู่ในสถานการณ์ที่อาจจะเป็นไปได้และเป็นไปไม่ได้ ในการพัฒนาสถานการณ์อาจต้องอาศัยกรณีศึกษา เกมการพัฒนาเครื่องมือมาช่วย เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ขั้นตอนของการเผชิญสถานการณ์ไปที่ละน้อย ในสถานการณ์จริงอาจใช้ประสบการณ์ของผู้เรียนเข้ามาช่วยได้ หรือผู้สอนอาจส่งผู้เรียนเข้าสู่ในสถานการณ์จริงด้วยการให้ผู้เรียนได้ลองไปคุย ติดต่อเรื่องต่าง ๆ ให้ผู้เรียนไปหาคนนั้นคนนี้ โดยบอกให้ผู้เรียนไว้ล่วงหน้าว่า มันอาจจะเป็นไปได้ไม่ได้ให้ผู้เรียนพยายามเรียนรู้จากสถานการณ์จริง และจัดกระทำซ้ำ ๆ จนกระทั่งผู้เรียนเริ่มเข้าใจว่าในชีวิตของสังคมสมัยใหม่นั้นมีหลายสิ่งหลายอย่างที่เราไม่รู้และไม่แน่ใจว่าเกิดอะไรขึ้นและผลเป็นอย่างไร เราก็อาจไม่รู้วิธีการที่ผู้สอนจะต้องใช้ คือ ผู้สอนต้องสำรวจศึกษา วิเคราะห์ กิจกรรมเหล่านี้ไว้ล่วงหน้าก่อน

๒) ผู้สอนใช้กระบวนการจัดการความรู้ ความเข้าใจของกลุ่ม เพื่อให้ผู้เรียนได้ประมวลว่าที่เขาทำสำเร็จนั้น จะสำเร็จเสมอไปหรือไม่และที่ไม่สำเร็จนั้นเป็นเพราะอะไร และมีโอกาสสำเร็จได้อย่างไร นั่นคือ ให้ผู้เรียนอยู่ในสถานการณ์ของความเสี่ยงในระดับที่ควบคุมได้ และให้นำผลของความเสียนั้นมาพูดคุย โดยผู้สอนเป็นผู้ดูแลช่วยเหลือและให้กลุ่มเพื่อนช่วย หลังจากนั้นพยายามสร้างกำลังใจให้เขาลองดูใหม่ ว่าสิ่งเหล่านั้นน่าจะมียุทธวิธีใดที่จะทำให้สำเร็จได้ ให้เขามีกำลังใจที่จะลองดูใหม่ หลักของการเผชิญสถานการณ์ที่สำคัญที่สุด คือ เมื่อผู้เรียนผิดหวัง ล้มเหลว และพ่ายแพ้ ต้องไม่让他ท้อถอย

๓) ผู้เรียนต้องพัฒนาความสามารถในการควบคุมสถานการณ์โดยผู้สอนต้องกระตุ้นอย่างมาก และจัดให้ผู้เรียนได้เผชิญสถานการณ์จริง ในสภาพการณ์ที่มีความพร้อมและมีการเตรียมความพร้อม

๔. การเรียนรู้ด้วยกระบวนการประยุกต์ใช้ การประยุกต์ใช้เป็นความสามารถในการนำสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปใช้กับตนเองหรือสังคมหรือทั้งสองอย่างพร้อมกันไป หลักสำคัญของการประยุกต์ คือ เมื่อผู้เรียนได้เรียนรู้อะไรแล้วเขาสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตและสังคมของเขาได้ ผู้สอนไม่ควรสอนให้ผู้เรียนประยุกต์ใช้กับตัวเองเท่านั้น แต่ต้องสอนให้เขาประยุกต์ใช้กับสังคมได้ด้วย ข้อเสียของการสอนการประยุกต์ใช้ คือ ผู้เรียนจะประยุกต์ใช้กับตัวเองเท่านั้น และการที่ผู้เรียนจะประยุกต์ใช้อะไรอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้เรียนอาจจะประยุกต์ของคนอื่นหรือสิ่งที่เขาได้คิด ได้จัดการหรือได้เผชิญสถานการณ์ คือ เกิดจากตัวของเขาเองและนำมาประยุกต์ใช้ จึงจะมีความหมายกับตัวผู้เรียนเอง เป็นความสมบูรณ์ที่เติมเต็มให้การเรียนรู้สมบูรณ์ เนื่องจากผู้เรียนได้คิด ได้ทำ ได้สร้าง หรือได้เรียนรู้แล้วนำมาประยุกต์ใช้

กระบวนการเรียนการสอนเพื่อการประยุกต์ใช้มีหลัก ดังนี้ :-

๑) ให้ผู้เรียนได้ประยุกต์สิ่งต่าง ๆ ที่เขาเรียนรู้มา วิธีพื้นฐานผู้สอนต้องเริ่มต้นโดยผู้เรียนได้สร้างผลผลิต ให้ผู้เรียนมีความคิดสร้างสรรค์และพัฒนางาน โดยผู้สอนต้องวางแผนตั้งแต่ข้างต้นว่าให้ผู้เรียนตระหนักถึงประโยชน์ของผลผลิตนั้น

๒) ผู้สอนผลักดันให้ผู้เรียนนำผลผลิตของตนหรือของผู้อื่นมา วิเคราะห์ และประยุกต์ใช้ด้วยการทำโครงการหรือการเรียนรู้จากสถานการณ์จริง เพื่อให้ผู้เรียนเรียนรู้การประยุกต์ใช้ผลผลิตอย่างมีระบบ

๓) ให้ผู้เรียนวิเคราะห์ประโยชน์และเหมาะสมของการนำผลผลิตมาประยุกต์ใช้กับวิธีการแสวงหาความรู้ในสังคมของการเปลี่ยนแปลงการแสวงหาความรู้

๕. การเรียนรู้ด้วยกระบวนการแก้ปัญหา การแก้ปัญหา คือ ความสามารถของผู้เรียนที่ใช้ในการเผชิญกับสิ่งที่ปัญหาอยู่ เป็นกระบวนการที่ผู้สอนควรจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้กระบวนการนี้

ตลอดเวลาเพื่อให้เขาสามารถวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาและหาแนวทางในการแก้ปัญหาได้อย่างเป็นระบบและคล่องแคล่ว

กระบวนการสอนแบบแก้ปัญหาอาจประกอบไปด้วย

๑) ผู้สอนควรจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการแก้ปัญหาที่มีอยู่แล้วในสภาพปัจจุบันนี้ โดยนำสิ่งที่มีอยู่แล้วให้ผู้เรียน เรียนรู้ทำความเข้าใจโดยการหยิบประเด็น กรณีตัวอย่าง รูปแบบวิถีชีวิตของบุคคลที่เคยแก้ปัญหาแล้วให้ผู้เรียนเรียนรู้ซึ่งอาจใช้กระบวนการของการทำกรณีศึกษา ด้วยตนเองหรือเป็นกลุ่ม

๒) ผู้สอนควรจัดให้ผู้เรียนเผชิญปัญหาโดยผู้สอนอาจนำปัญหาที่ไม่ซับซ้อนมากนักมาให้ผู้เรียนฝึกแก้ปัญหาทั้งรายบุคคลและรายกลุ่มในห้องเรียน หรืออาจสร้างสถานการณ์ให้ผู้เรียนเผชิญปัญหานั้น เช่น การแก้ปัญหาทางด้านวิทยาศาสตร์ สิ่งแวดล้อมหรือใช้การศึกษานอกสถานที่ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเห็นปัญหาของสังคมจริง และได้นำปัญหาจากสังคม ชุมชน บ้าน มาวิเคราะห์ในสภาพจริง และนำแนวทางการแก้ปัญหาของสังคมหรือชุมชนดังกล่าวมาวิเคราะห์ความเหมาะสมและความสำเร็จ

๓) ผู้สอนควรจัดให้ผู้เรียนอยู่ในสถานการณ์ของการแก้ปัญหาที่แท้จริง และให้ผู้เรียนฝึกการแก้ปัญหาอย่างสม่ำเสมอ โดยให้ผู้เรียนเผชิญกับปัญหาในขั้นต้นทีละขั้นแล้วเพิ่มความซับซ้อนขึ้น

๔) ฝึกให้ผู้เรียนได้สรุปว่า การฝึกแก้ปัญหาที่ผ่านมาใช้ได้แค่ไหนในสถานการณ์อะไร

๖. การเรียนรู้ด้วยกระบวนการใฝ่รู้ การใฝ่รู้ คือ ความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะแสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่อง เป็นเรื่องค่อนข้างใหม่ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ เพราะสังคมไทยแต่เดิมนั้นสาระความรู้ โดยไม่ได้ให้ความสำคัญกับวิธีการแสวงหาความรู้ในสังคมต้องการเปลี่ยนแปลง การแสวงหาความรู้เป็นเรื่องที่สำคัญ และควรปลูกฝังนิสัยใฝ่รู้กระหายที่จะรู้ (Compulsion) และเมื่อรู้แล้วต้องฝึกฝนให้สามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่นได้ (Communication)

ดังนั้น การใฝ่รู้ไม่ได้เกิดขึ้นโดยธรรมชาติแต่เป็นพฤติกรรมที่ต้องพัฒนาและสั่งสมจนเป็นนิสัย ฉะนั้น สิ่งที่ต้องดำเนินการหรือจัดกระบวนการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดการใฝ่รู้มีแนวทาง ดังนี้ :-

๑. ให้ผู้เรียนอยู่ในกระบวนการที่ต้องแสวงหาความรู้อยู่เสมอด้วยการกระตุ้นผลักดันหรือจัดสถานการณ์ให้ผู้เรียนต้องเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา

๒. ให้ผู้เรียนแสดงผลของการหาความรู้นั้นด้วย เพื่อให้การแสวงหาความรู้มีความหมาย โดยผู้สอนอาจจะระบุประเด็นที่จะศึกษาและแหล่งการเรียนรู้พร้อมทั้งฝึกทักษะการอ่านจับใจความสำคัญ อ่านวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อให้ผู้เรียนสามารถคัดเลือกและสรุปความจากแหล่งการเรียนรู้ที่

หลากหลายได้ เป็นผลงานที่สามารถนำเสนอเพื่อนร่วมชั้นและผู้สอนได้โดยผู้สอนและเพื่อนต้องให้ข้อมูล บ้อนกลับอาจเป็นข้อติชม ข้อความแก้ไขเพิ่มเติม และแหล่งข้อมูลอื่น การแสวงหาความรู้ของผู้สอน จึงเป็นจุดแรกเริ่มที่สำคัญสำหรับผู้เรียน

การจัดการเรียนการสอนให้เป็นที่ไปในแนวทางดังกล่าว ผู้สอนต้องเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการ จัดการเรียนการสอนโดยได้ยึดตนกับเนื้อหาสาระหรือกังวลกับภาระงานที่หนักขึ้นของผู้เรียนการจะสร้าง นิสัยใฝ่รู้ให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน ผู้สอนต้องผ่านกระบวนการของการใฝ่รู้มาก่อนแล้วในระดับหนึ่ง จึงจะ สามารถวางแผนดำเนินการและรู้ว่ากระบวนการเรียนรู้เป็นอย่างไร เพราะฉะนั้นผู้สอนมีหน้าที่วาง พื้นฐานการแสวงหาความรู้ให้ผู้เรียนในระดับหนึ่งก่อน โดยผู้สอนวางแผนส่วนหนึ่ง แล้วสนับสนุนให้ ผู้เรียนได้แสวงหาความรู้ด้วยตนเองต่อไป

๗. กระบวนการเรียนการสอนโดยใช้งานวิจัย กระบวนการวิจัย คือ การแสวงหาความรู้ เพื่อเป้าหมายใดเป้าหมายหนึ่งหรือหลายเป้าหมายก็ได้ การนำกระบวนการวิจัยมาใช้ในการเรียน การสอนเป็นการพัฒนาผู้เรียนให้สามารถสร้างความรู้ในระดับสูง ได้ผลสำเร็จของงานวิจัยผู้เรียน โดยรวม ตั้งแต่กระบวนการกำหนดเป้าหมายของการวิจัย กระบวนการคิด หาทางแก้ปัญหา การแสวงหา ทางแก้ การทดลองแก้ไขจนได้คำตอบที่เป็นความรู้ใหม่

การประยุกต์การวิจัยมาใช้กับผู้เรียนต้องพิจารณาระดับวิชาและวุฒิภาวะของผู้เรียนด้วย หลักของการวิจัย คือ การแสวงหาความรู้เพื่อตอบคำถามอย่างเป็นระบบต่อเนื่องและมีระยะเวลา ขั้นตอนค่อนข้างจะเป็นไปได้มากที่สุด คือ การให้ผู้เรียนพยายามแก้ปัญหา โดยใช้หลักและวิธีการทาง วิทยาศาสตร์ เพื่อให้ผู้เรียนได้กำหนดปัญหา แสวงหาทางเลือกและมีการวิเคราะห์ประเมินแล้วจึงพัฒนา ขึ้นเป็นกระบวนการวิจัยที่สมบูรณ์มาใช้ในชั้นเรียนสามารถทำได้ ๗ แนวทาง คือ :-

๑. ศึกษาเอกสาร ตำรา เกี่ยวกับงานวิจัย
๒. นำข้อความรู้จากงานวิจัยมาใช้เป็นเนื้อหาสาระ
๓. ศึกษาหลักการทำวิจัย
๔. ทำรายงานเชิงวิจัย
๕. ทำงานวิจัยย่อย
๖. เป็นผู้ช่วยวิจัยของผู้สอน
๗. ทำงานวิจัยด้วยตนเอง^๔

^๔ ไพฑูรย์ สีนลารัตน์, หลักการคิด การจัดการหลักสูตรและการสอน, ๒๕๖๑, หน้า ๑๑๕.

ดังนั้น หน้าที่ของผู้สอน คือ คิด วางแผนจัดสภาพการณ์เพื่อส่งเสริมกระตุ้นให้ผู้เรียน มีกระบวนการคิด โดยมีขั้นตอนเสนอแนะ ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ : ให้ผู้เรียนได้มีโอกาสคิดด้วยตนเองก่อน โดยวิธีการ ดังนี้ :-

๑. ผู้สอนเตรียมขั้นถามให้ผู้เรียนได้คิด
๒. ผู้สอนเตรียมสถานการณ์ให้ผู้เรียนตามคำถามและตอบคำถาม
๓. ผู้สอนจัดสภาพการณ์ สถานการณ์ให้ผู้เรียนได้ร่วมคิดและวางแผน
๔. ผู้สอนสร้างสถานการณ์ให้ผู้เรียนแก้ปัญหา
๕. ผู้สอนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากสถานการณ์จริง

ขั้นตอนที่ ๒ : สะท้อนความคิดของตัวเอง

โดยที่ผู้สอนติดตามดูแลให้ผู้เรียนได้สะท้อนความคิดออกมาเป็นรูปธรรมและสามารถสื่อสาร หรือนำเสนอผลของการคิดดังกล่าวให้บุคคลอื่นรับรู้และเข้าใจได้

ขั้นตอนที่ ๓ : ได้รับการทดสอบ/วิเคราะห์/ประเมินความคิด

ผู้สอนต้องตรวจสอบ ทดสอบ และอภิปรายร่วมกับผู้เรียน ผู้สอนอาจให้ข้อมูลย้อนกลับหรือ กระตุ้นให้ผู้เรียนให้ข้อมูลย้อนกลับกันเองเป็นรายบุคคลหรือรายกลุ่มก็ได้ อาจจัดงาน จัดนิทรรศการ หรือเชิญบุคคลภายนอกมาสะท้อนความคิดของผู้เรียนก็ได้

ขั้นตอนที่ ๔ : ผู้เรียนกลับไปทบทวนความคิดของตนเอง

ขั้นตอนนี้ผู้เรียนต้องนำทัศนคติเสนอแนะกลับไปคิดใหม่ ปรับปรุงงานใหม่ จากการสะท้อนกลับ ของเพื่อนและผู้สอนแล้วเสนอผลงานใหม่ที่ได้กลั่นกรองแล้ว

สรุป

ผู้สอนควรพิจารณาและส่งเสริมผู้เรียนด้านกระบวนการคิด เพื่อให้ผู้เรียนคิดโดยธรรมชาติ และมีการตรวจสอบ การวิเคราะห์ ประเมิน เพื่อให้ผู้เรียนเติบโตทางความคิดต่อไป ถ้าทำได้แบบนี้ บ่อย ๆ สม่าเสมอต่อเนื่อง ผู้เรียนจะพัฒนาความสามารถในการคิดได้เอง การจัดการจึงเป็นเรื่องราวของการวางแผนโดยภาพรวมเพื่อให้ผู้เรียนรับทุกสิ่งทุกอย่าง สิ่งสำคัญของกระบวนการจัดการเรียนการสอน การจัดการคือผู้สอนต้องประเมินการจัดการของผู้เรียนในลักษณะที่เป็นความรู้ ความสามารถทักษะและ พฤติกรรมของผู้เรียนที่เกิดขึ้นในส่วนนี้ด้วย กระบวนการจัดการต้องประเมินควบคู่ไปกับเนื้อหาอื่นด้วย สำหรับผู้อื่นเรียนในระดับที่โตขึ้น ผู้สอนอาจแทรกหลักการ วิธีการและความรู้เรื่องราวการจัดการ ผสมผสานได้และถ้าจะให้สมบูรณ์ที่สุด คือ เมื่อถึงระยะหนึ่งผู้สอนต้องจัดกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนได้ฝึก การจัดการที่ครบทั้งกระบวนการ อาจอาศัยกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนมาเสริมเพิ่มเติมให้ผู้เรียนได้ฝึกฝน การจัดการกิจกรรมอย่างเต็มที่

บรรณานุกรม

คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้. ปฏิรูปการเรียนรู้ผู้เรียนสำคัญที่สุด. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๕๓.

ไพฑูรย์ สินลารัตน์. การคิดการจัดการหลักสูตรและการเรียนการสอน. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา, ๒๕๕๗.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๕๓.